

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ CORPUS

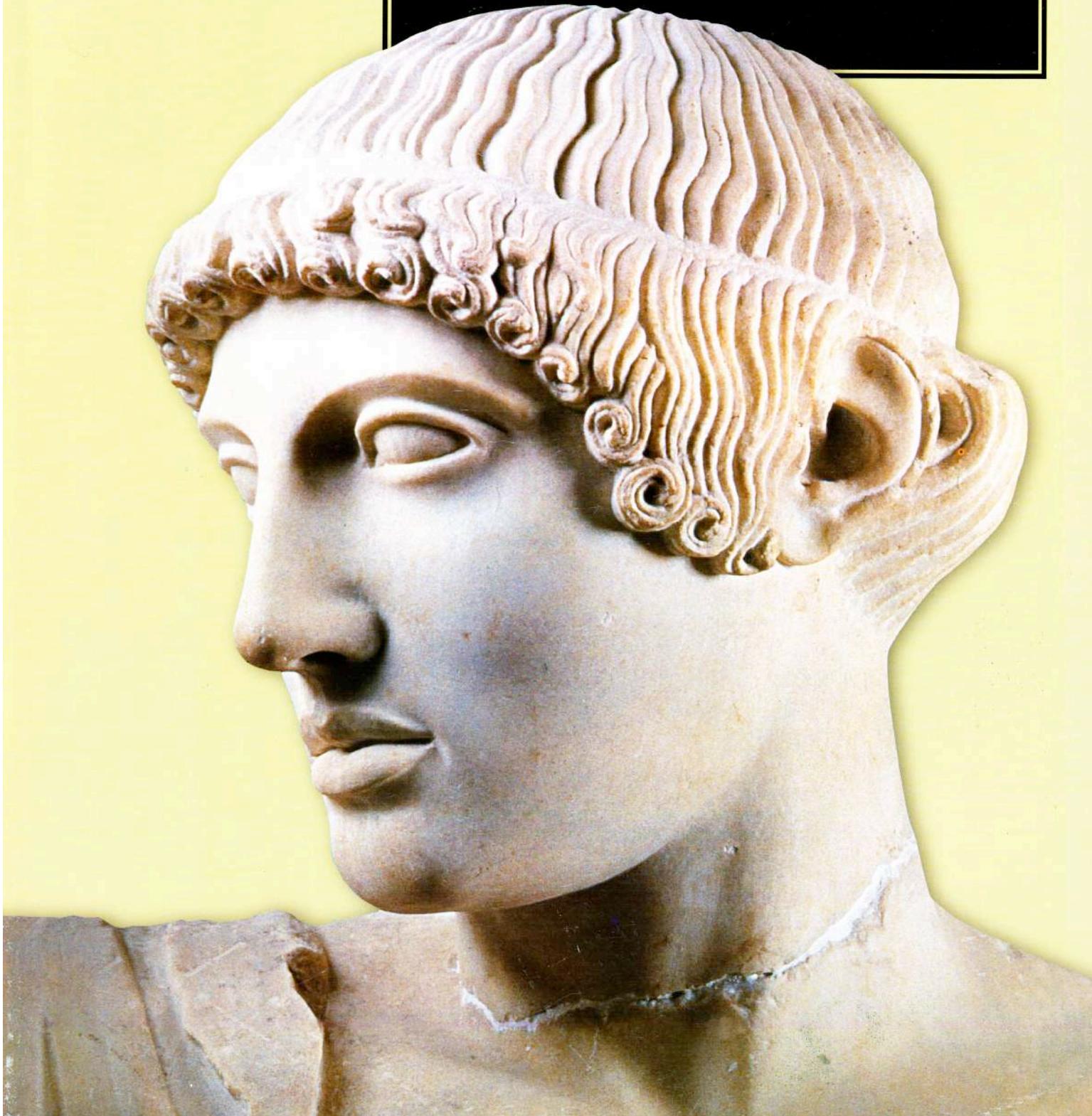
ΣΕΙΡΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

2

20,00 €

Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα

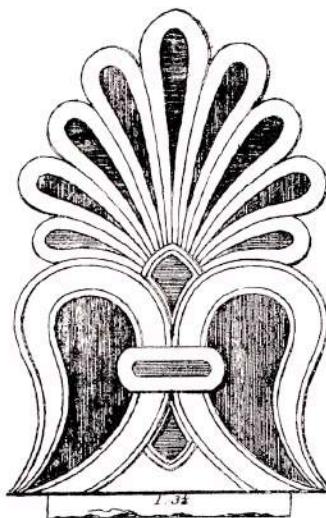
ΟΙ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΟΥ 20ΟΥ ΑΙΩΝΑ
ΚΑΙ ΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα

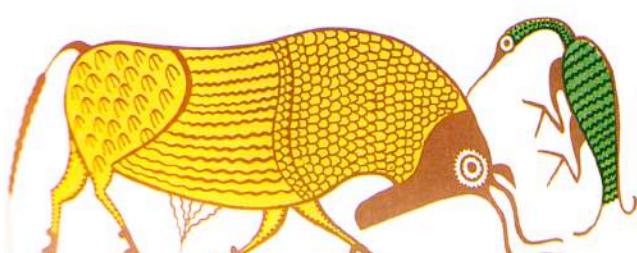
Οι μεγαλύτερες αρχαιολογικές ανακαλύψεις του 20ού αιώνα
και οι θησαυροί των ελληνικών μουσείων

Επιμέλεια Έκδοσης
Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής
Δρ Ελένη Κωνσταντινίδη-Συβρίδη
Αρχαιολόγοι

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «CORPUS»

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6	ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΚΑΔΙΑ	66
Δημήτριος Γαρουφαλής - Ελένη Κωνσταντινίδη-Συβρίδη		Θεόδωρος Σπυρόπουλος - Γεώργιος Σπυρόπουλος	
ΜΥΚΗΝΕΣ	8	ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ	71
Σπυρίδων Ιακωβίδης		ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	
Ο ΚΛΑΟΥΣ ΚΙΛΙΑΝ	18	James Muhly	
ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΤΙΡΥΝΘΑ		ΑΡΧΑΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΣ	
Imma Kilian		ΕΝΑΣ ΑΙΩΝΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	73
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑ	20	Ελένη Κωνσταντινίδη-Συβρίδη	
ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ		ΟΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΕΣ	
Γεωργία Χατζή-Σπηλιοπούλου		ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟΝ ΜΥΣΤΡΑ	76
ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΡΟΣ	24	Γεωργία Μαρίνου	
Πάνος Λάδος		ΒΟΙΩΤΙΑ	
ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ	30	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	82
Frederick Cooper		Βασίλης Αραβαντινός	
ΓΡΑΜΜΙΚΗ ΓΡΑΦΗ Β'	32	ΤΟ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟ ΟΧΥΡΟ ΤΟΥ ΓΛΑ	92
Emmett Bennett		Σπυρίδων Ιακωβίδης	
ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ	40	ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΕΛΦΩΝ	
Πέτρος Θέμελης		Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΑΙΩΝΑ	96
ΜΟΥΣΕΙΟ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	44	Ροξίνα Κολώνια	
Ξένη Αραπογάννη		ΒΕΑΓΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ	99
ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ	45	Doris Vanhove	
Hermann Kienast		ΤΟ ΥΣΤΕΡΟΜΥΚΗΝΑΪΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΑΧΑΪΑ	48	ΤΗΣ ΠΕΡΑΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ	102
Θαύσης Παπαδόπουλος		Σπυρίδων Ιακωβίδης	
ΑΞΕΑ ΠΕΡΣΟΝ	55	ΑΡΧΑΙΑ ΑΓΟΡΑ ΑΘΗΝΩΝ	108
Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΣΤΑ ΔΕΝΔΡΑ		Ελένη Κωνσταντινίδη-Συβρίδη	
Berit Wells		ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	
ΑΥΣΤΡΙΑΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ	58	ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ	
Βερόνικα Μητσοπούλου-Λεόν		ΑΠΟ ΤΟ 1975 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ	110
ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	61	Μαρία Ιωαννίδη	
Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΜΥΚΗΝΕΣ		ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	116
ΚΑΙ ΣΤΗ ΒΡΑΥΡΩΝΑ - ΤΑ ΧΑΛΚΙΝΑ ΑΓΑΛΑΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ		Μαρία Σάλτα	
ΝΟΒΗΓΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ	62	Η ΕΚΘΕΣΗ ΑΓΓΕΙΩΝ	
Michael Wedde		ΤΗΣ ΣΕΜΝΗΣ ΚΑΡΟΥΖΟΥ	120
		Ηώς Ζεφυσιδάκη	
		ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	123
		Χαράλαμπος Κοιτζάς	
		ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	126
		Ιωάννης Τουφάτσογλου	
		ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	
		ΑΠΟ ΤΟΝ 19ο ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ	131
		Δημήτριος Κωνστάντιος	
		ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ	134
		Άγγελος Δεληβορδιάς	

ΕΦΟΡΕΙΑ ΕΝΑΛΙΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ Κατερίνα Δελλαπόρτα	140	ΝΙΚΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΟ ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΑΜΟ	219
ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΑΛΑΙΟΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΑΣ Βιβή Βασιλοπούλου	144	Φωτεινή Νίκου Ζαφειρόποτου	
ΙΘΑΚΗ Λίτσα Κοντοδή-Παπαδόπουλου	148	ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΡΟ Αντονανέττα Καλλέγια	222
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟΣ Θανάσης Παπαδόπουλος	152	ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΥΚΛΑΔΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ Μαρία Τόλη	226
ΝΙΚΟΠΟΛΗ ΤΑ ΡΩΜΑΪΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ Κωνσταντίνος Ζάχος	157	ΚΑΛΟΓΕΡΟΒΡΥΣΗ-ΣΠΗΛΑΙΟ ΚΥΚΛΩΠΑ, ΛΙΜΝΩΝ, ΣΑΡΑΚΗΝΟΥ-ΓΥΑΛΙ-ΦΤΕΛΙΑ ΜΥΚΟΝΟΥ-ΚΥΘΝΟΣ	230
ΤΑ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ Φραγκούσια Κεφαλλωνίου	161	Αδαμάντιος Σάμψων	
Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ Δημήτριος Γαρουφαλής	165	ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ David Blackman	238
Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ Ιωάννης Ασλάνης	170	ΤΟ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΚΡΗΤΗ Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη	244
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ (1912-2000) Κατερίνα Ρωμιοπούλου	174	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη	246
ΒΕΡΓΙΝΑ (ΑΙΓΑΣ) ΠΑΡΕΛΘΟΝ-ΠΑΡΟΝ-ΜΕΛΛΟΝ Χρυσούλα Σαατσόγλου-Παλαιαδέλη	177	ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΜΜΟ Joseph & Maria Shaw	249
Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΗ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Στέλλα Δρούγου	184	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ Μεταξία Τσιποπούλου	252
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Ελένη Τρακοσπούλου-Σαλακίδου	188	ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΗΣ ΖΑΚΡΟΥ Δημήτριος Γαρουφαλής	255
ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΤΟΥ ΔΙΟΥ Δημήτριος Παντεφμαλής	192	ΓΑΛΛΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ Roland Etienne	256
ΜΟΥΣΕΙΟ BYZANTΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Δημήτριος Ναλπάντης	196	ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ Γεώργιος Κορρές	263
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΝΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ Αλέξανδρος Καμπίτογλου - Σταύρος Πασπαλάς	200	ΠΑΤΜΟΣ Η ΜΟΝΗ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ	268
ΘΕΡΜΗ ΛΕΣΒΟΥ Ελένη Κωνσταντινίδη-Συβρίδη	203	Πέτρος Μεχτίδης	
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ Διαμαντής Τριαντάφυλλος	206	ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΛΙΝΔΟΥ Tsao Cevoli	269
ΑΚΡΩΤΗΡΙ ΘΗΡΑΣ Σταυρούλα Μασουριδή	212	ΙΤΑΛΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ Alberto Benvenuti	270
		Η ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟ 1834 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ	276
		Φανή Μαλλούχου-Tufano	
		ΤΟ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ Δήμηος Χρήστου	280
		ΙΑΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ Μάντυ Κολιού-Καραψητόσανη	288
		ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Πάντος Πάντος	290

Πρόλογος

«Κι εγώ προχωρεσα προς τους ανθρώπους που δουένειν, γνναίκες κι άντρες με τ' αξίνια σε χαντάκια. Ήταν μια πολιτεία παλιά. Τειχιά, δρόμοι και σπίτια ξεχώριζαν σαν πετρωμένοι μινώες κινηλώτον, η ανατομία μιας ξοδεμένης δύναμης κάτω απ' το μάτι των αρχαιολόγων, του ναρκοδότη ή του χειρουργούν».

Γιώργος Σεφέρης, Εγκυρη

Ηέκδοση αυτού του βιβλίου δεν αποτελεί τόσο, όπως ίσως αφήνεται να διαφανεί από τον τίτλο του, μια ακόμη «θυσία στον βωμό» των αρχαιολόγων και του επιστημονικού τους έργου, αλλά περισσότερο μια απόπειρα επικοινωνίας των ίδιων των αρχαιολόγων με το ευρύτερο μη ειδικό αναγνωστικό κοινό: μια επικοινωνία ανάμεσα στους επιστήμονες, που με κατάθεση ψυχής «μαζεύονται τα ψίχουντα της ιστορίας μας», και στον αναγνώστη που εχει την ανάλογη ευαίσθησια και το ενδιαφέρον να γνωρίσει και να θαυμάσει το μεγάλο ψηφιδωτό του ελληνικού πολιτισμού. Αν και η Αρχαιολογία είναι μια σχετικά νέα επιστήμη, εντούτοις η ευ-

αισθησία για το παρελθόν, εκφρασμένη ήδη από τους αρχαίους Έλληνες, υπήρξε ανέκαθεν ανάμεσα στα ενδιαφέροντα του πολιτισμένου ανθρώπου. Είτε ψυχαγωγώντας και εξάπτοντας τη φαντασία, ίδιως όσο κανείς βιθύζεται μέσα στον χώρο και τον χρόνο, είτε ταξιδεύοντας στη μαγεία του αγγώστου και της μυθικής αρχαιότητας, η Αρχαιολογία από τα πρώτα της βήματα προσέφερε στους Έλληνες, σε εποχές δύσκολες, απτά και αδιάφευστα στοιχεία του ιστορικού τους παρελθόντος. Από τον Ρήγα μέχρι τον Μακρυγιάννη και από τον Κυριακό Πιττάκη έως τους μεγάλους δασκάλους και τους πρωτοπόρους αρχαιολόγους, το αίτημα της ελληνικότητας και της ανίχνευσής της στα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος υπήρξε πάντα επίκαιο. Ήδη από την εποχή του Κοραή, η μόρφωση των υπόδουλων Ελλήνων και η επανασύνδεσή τους με το ένδοξο παρελθόν τους - μια σύνδεση η οποία στην ουσία ποτέ δεν διακόπηκε - θεωρήθηκε ως προύταθετη της ανεξαρτησίας και της πνευματικής προόδου.

Μέσα σε αυτές τις ιστορικές συνθήκες γεννήθηκε και μεγάλωσε η επιστήμη της Αρχαιολογίας αναλαμβάνοντας το δύσκολο έργο της ενδινάμωσης της εθνικής ταυτότητας του ελληνικού λαού, δινοντάς του ένα ιδιαίτερο νότιμα μέσα στην ιστορία. Ήταν η περίφημη «ηρωική εποχή της Αρχαιολογίας», εποχή, θα συμφωνήσουμε, επική, με «σπονδυλική στήλη και νεύρα», τότε που οι αρχαιολόγοι θεωρούνταν αφενός αδιανότητα να ασχολείσαι σοβαρά με την ελληνική προϊστορία χωρίς να γνωρίζεις Όμηρο και αφετέρου πως δεν είναι πάρεργο ή προαιρετική ενασχόληση η βαθειά γνώση της κλασικής γραμματείας. Βέβαια εκείνοι οι αρχαιολόγοι του 19ου αιώνα ίσως να μη είχαν, όπως συχνά διαβάζουμε, την τεχνική κατάτοπη και την ειδίκευση των μελλοντικών συναδέλφων τους, ή ακόμη να μη «πασπάλιζαν» το έργο τους με την «επιστημονική επικύρωση» των θετικών επιστημών, ώστοσο είχαν την αγάπη και το κουράγιο να δίνουν μολύβι στους Τούρκους για να σωθεί η Ακρόπολη ή «να κοινβάλουν μάρμαρα στην πλάτη, και οι σφαίρες να πέφτουν...».

Στον 20ό αιώνα η ελληνική αρχαιολογία ενηλικιώθηκε, με όλα τα προβλήματα αλλά και τις χαρές που συνεπάγεται κάτι ανάλογο. Μεγάλος σταθμός του αιώνα, η αποκυπριογραφηση της Γραμμικής Β γραφής. Η μεγάλη ανακάλυψη των περασμένου αιώνα, τας ανακτόρους της Κνωσού από τον Ερμανός, έφερε στο φως δεκάδες πήλινες πινακίδες χαραγμένες με δύο πρώιμες

Ο ναός των Ποσειδώνα
στο Σουνίο (φωτ. Δ.Ν.Γ.).

μορφές γραφής, οι οποίες συμβατικά ονομάστηκαν από τον Εβανς Γραμμική Α γραφή (Μινωική) και Γραμμική Β γραφή (Μυκηναϊκή). Η αποκρυπτογράφησή τους απασχόλησε για πολύ καιρό τους απανταχού επιγραφολόγους, χωρὶς όμως επιτυχία, έως ότου το 1953 οι Βρετανοί Βέντος και Τσάντγουκ κατόρθωσαν να διαβάσουν τα «περιέργα» αυτά σύλλαβογράμματα, αποδίδοντάς τους αξίες από την αρχαία ελληνική γραφή, αποδεικνύοντας περιττάνα με αυτόν τον τρόπο την ελληνικότητα των Μυκηναίων. Ήταν πλέον γεγονός: η Γραμμική Β γραφή ήταν η πρώτη ελληνική άφα και ενωφαπεῖκή, γραφή με ένα παρελθόν 3.500 ετών!

Ηδη από τον 19ο αιώνα έχαν ιδιοτεί στη χώρα μας τέσσερις μεγάλες Αρχαιολογικές Σχολές ζένων χριστών, η Γαλλική (1846), το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο (1874), η Αμερικανική (1881) και η Αγγλική (1886). Σε αυτές προστέθηκαν κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα άλλες έντεκα αρχαιολογικές σχολές, ενώ μόλις το 2001 εγκαινιάσθηκε και το Ιολανδικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Οι Σχολές διενεργούν μέχρι σήμερα πλήθος ανασκαφών και επιφανειακών ερευνών σε όλη την Ελλάδα, προωθώντας παράλληλα την ενασχόληση ζένων αρχαιολόγων με την «ελληνική αρχαιολογία». Η μεγάλη καινοτομία, όμως, των τελευταίων δεκαετιών του αιώνα που πέρασε ήταν η πληθώρα των συστικών ανασκαφών ενόψει των μεγάλων δημοσίων έργων, τα αποτελέσματα των οποίων εμπλούτισαν τις γνώσεις μας για την καθημερινή ζωή των πόλεων στη διαχρονική τους ιστορία (μόνο η κατασκευή του μητροπολιτικού σιδηροδρόμου στην Αττική χρηματοδότησε ανασκαφές έκτασης 69.000 τ. μ., που αποκάλυψαν υλικό από όλες τις εποχές, από τη Νεολιθική έως και τη σύγχρονη). Στις ανακαλύψεις περιλαμβάνονται δημόσια λουτρά, εργαστήρια επεξεργασίας μετάλλων, ιδραγωγεία και στέρενες, αρχαίου δρόμου και τείχη, αποχετευτικά έργα, νεκροταφεία και διάσπαρτοι τάφοι. Βέβαια - επειδή κάθε νόμισμα έχει διο όψεις - τις νέες γνώσεις συνόδευσαν και αναπόφευκτες καταστροφές, κυρίως λόγω του χρονοδιαγράμματος που είχε ορισθεί για την απομεράσει του έργου, γεγονός που οποιο προκάλεσε αντιδράσεις από ιδιωτικούς φορείς άλλα και από μεμονωμένους αρχαιολόγους και πολίτες. Εξάλλου, έργα που βρίσκονται τώρα σε εξέλιξη ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, όπως η ανέγερση του Νέου Μουσείου Αρχοπόλεως στην περιοχή του Μακρυγάννη, η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και η κατασκευή του κινητηροδρομίου στον αρχαιολογικό χώρο του Μαραθώνα, εξακολουθούν να προκαλούν έριδες μεταξύ των αρχαιολόγων.

Τα αρχαιολογικά εκπαιδευτικά προγράμματα των τελευταίων δύο δεκαετιών, τόσο των Υπουρ-

γείου Πολιτισμού (σε έναν θεσμό που οριματίσθηκε και θέσπισε η Μελίνα Μερκούρη - γι' αυτό πήρε το όνομά της), όσο και άλλων φορέων (όλων σχεδόν των ιδιωτικών Μουσείων και Ιδρυμάτων - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Μουσείο Μπενάκη, Ιδρυμα Μείζονος Ελληνισμού κ.ά.), απευθύνονται μέσω των εκπαιδευτικών σε παιδιά όλων των ηλικιών και αποσκοπούν στην εξοικείωσή τους με το παρελθόν, μέσα από επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, προκεμένου η γενιά του αύριο να αγαπήσει και να προστατεύσει την πολιτιστική της υληρονομιά, αφού όπως είπε ο αείμνηστος Μανόλης Ανδρόνικος «...πόσ θα φτιάξεις μια καλύτερη ζωή χωρίς αγάπη για τα πράγματα που σε περιτριγνύονται, χωρίς ενδιαφέρον για την υληρονομιά των ανθρώπων που έζησαν στα ίδια χώματα που από σένα». Εξάλλου, η χρήση της τεχνολογίας στην υπηρεσία της Αρχαιολογίας με τη δημιουργία διαδικτυακών κόμβων (του Υπουργείου Πολιτισμού και άλλων φορέων), όπου παρουσιάζονται όλα τα μουσεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία της Ελλάδας, με τη βοήθεια φημισμάτων τρισδιάστατων αναταραστάσεων, και τις εφαρμογές εικονικής πραγματικότητας, έχει συμβάλει στην επιθυμητή από χρόνια εκλαΐζενση της Αρχαιολογίας, προσφέροντας τη δυνατότητα στο ειρηνικό να γνωρίσει τους αρχαιολόγους θησαυρούς της χώρας μας.

Στους αρχαιολόγους, τους αρχαιοφύλακες, τους συντηρητές, τους εργάτες των ανασκαφών και όλους εκείνους που αγωνίζονται με φιλότιμο και αισθηματικό ενθύμηση για την ανάδειξη και την προστασία του αρχαιολογικού μας πλούτου, μέσα από αντίξεις συνθήκες αιφερώνουμε τον τόμο αυτό, αποτίνας ελάχιστο φόρο τιμής, με την προβολή του μεγάλου αυτού έργου που επιτελείται στο ειρηνικό νοινό, μέσα από τα κείμενα των ιδιων των πρωταγωνιστών.

Με το βιβλίο «Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα» - χωρὶς να παραβλέπουμε την Κύπρο - θελήσαμε να δώσουμε τον λόγο στους ίδιους τους αρχαιολόγους, να μιλήσουμε στους αναγνώστες για τους δασκάλους τους και για το επιστημονικό τους έργο. Εγκείημα βέβαια μεγαλεπήβολο που δεν μπορεί παρά να είναι ελλειμματικό, δεδουλένου ότι είναι αδύνατο να κλειστούν σε λίγες σελίδες τα θαυμαστά έργα ανθρώπων ψυχωμένων που δουλεύφαν ακάματα και με ένα πάθος σχεδόν ερωτικό για να διαμάσουν τα «αρχαιολογικά γεννήματα» που βγαίνουν με μητρική αγάπη από την ειρήνη ελληνική γη.

Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής
Αρχαιολόγος, Δ/ντης Σύνταξης

Δρ Ελένη Κωνσταντινίδη-Συβρίδη
Αρχαιολόγος

Το Ανάκτορο της Ζάκου

Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής
Αρχαιολόγος

Ζο ανάκτορο της Ζάκου είναι το τέταρτο μεγάλο μινωικό ανάκτορο που ανασκάφη στην Κρήτη. Βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα του νησιού, κοντά σ' έναν μικρό όρμο στην τοποθεσία Κάτω Ζάκου. Από το σύνολο των ανασκαφικών δεδομένων και των ευρημάτων συνάγεται με βεβαίωτητα ο εμπορικός χαρακτήρας του ανακτόρου, που εξηγεί επιπλέον και την επιλογή της θέσης ίδρυσής του απέναντι από τη συροπαλαιοτιναϊκή ακτή και την Αίγυπτο. Ο Άγγλος αρχαιολόγος Χόγκαρθ (Hogarth) πραγματοποίησε πρώτος ανασκαφικές έρευνες (1901) στην πλαγιά του βορειοανατολικού λόφου, πάνω από το ανάκτορο, ενώ από το 1961 ο Νικόλαος Πλάτων ανέσκαψε το ίδιο το ανάκτορο, το οποίο και δημοσίευσε στο έργο του «Ζάκος το Νέο Μινωικό Ανάκτορο» (1974). Τα αρχαιότερα λεύφανα ανθρώπινης κατοίκησης γρονιολογούνται από την Προανακτορική Εποχή (2600-2000 π.Χ.) και έχουν ανακαλυφθεί σε διάφορα σημεία του ανακτόρου, ενώ προανακτορικές ταφές έχουν βρεθεί σε φυσικά σπήλαια στο γειτονικό «Φαράγγι των Νερων». Ενα μεγάλο ανάκτορο θεμέλιωθηκε (περ. 1600 π.Χ.) στη θέση του εκτεταμένου ανακτορικού κτημάτου των Παλαιοανακτορικών χρόνων (λεύφανα του οποίου σώζονται κάτω από την ανατολική πτέρυγα).

Το ανάκτορο της Ζάκου είναι πολύ μεγάλης σημασίας. Εκτός του ότι πρόκειται για ένα μεγαλοπρεπές ανάκτορο, η ίδια η μοίρα του το καθιστά μοναδικό, δεδομένου ότι η ξαφνική καταστροφή του υπήρξε η αυτία να βρεθούν τα θησαυροφύλακά του ασύλητα. Ενώ τα άλλα ανάκτορα φαίνεται να εκκενώθηκαν εγκαίωνας, στη Ζάκου πολλά πολύτιμα αντικείμενα παρέμειναν στη θέση τους λόγω της ξαφνικής καταστροφής που προκλήθηκε, σύμφωνα με τον Ν. Πλάτωνα, από την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας. Είναι αυτός ο λόγος που το ανάκτορο της Ζάκου έχει βοηθήσει πολύ τους επιστήμονες στην κατανόηση της μινωικής τέχνης, της θρησκείας και της ανακτορικής διοίκησης. Η διάταξη των χώρων του ανακτόρου σε γενικές γραμμές είναι όμοια με εκείνη των άλλων ανακτόρων, αλλά εμφανίζει αρκετές ιδιομορφίες. Εχει, λοιπόν, δυτική αυλή και κεντρική αυλή, γύρω

«Ουδείς βεβαίως θα ηδύνατο να διαμφισθήτησε ότι η ανακάλυψης ενός νέου μινωικού ανακτόρου πέραν των τριών άλλων ήδη από της αρχής του αιώνος μιας γνωστών μεγάλων ανακτόρων, της Κνωσού, της Φαιστού και των Μάλιων, αποτελεί αρχαιολογικόν γεγονός όντος συγχρόνως με την αναστορία του μέχι βαθμού ώστε η έρευνα, ακολούθως τας νεας μεθόδους της οικουμένης πλέον επιστήμης της προϊστορικής αρχαιολογίας έχει την δυνατότητα όχι μόνον να εξαλογισθεί διά παρατηρήσεων τα ίχνη της ιστορικής πραγματικότητος, αλλά και να τα αποτυπώσῃ λεπτομερώς, καθιστώσα ούτως εφικτήν την περαιτέρω εξέτασην αυτών υπό ικανόν επιρροαπότομην της διεθνούς επιστήμης».

Νικόλαος Πλάτων
(«Ζάκος το Νέο Μινωικό Ανάκτορο»,
Αρχαιολογική Εταιρεία, 1974, εκ του Προλόγου)

από την οποία οργανώνονται τέσσερις πτέρυγες. Η δυτική πτέρυγα ήταν και εδώ αφιερωμένη στη λατρεία, τα βασιλικά διαιμερίσματα αναπτύσσονται στην ανατολική, στη νότια πτέρυγα τα εργαστήρια και στη βόρεια διάφορα υπηρεσιακά διαιμερίσματα.

Ο ευπορικός χαρακτήρας είναι το κυριότερο γνώσιμα της Ζάκου, λόγος εξάλλου που μετέτρεψε εναν ασήμαντο οικισμό σε ισχυρό ανακτορικό κέντρο της ανατολικής Μεσογείου. Από όλα τα ευρήματα συνέβεται η σπουδαιότητα της θρησκείας (μαζί με τη διοίκηση και το εμπόριο) ως βασικού παράγοντα στη ζωή των ανακτόρου. Οπως πίστετε και ο Ν. Πλάτων, «ο βίος εις την Ζάκου, όπως και στ' άλλα ανακτορικά κέντρα, είχε βαθιά διαποτισθεί με πνεύμα θρησκευτικότητος». Η ύπαρξη ενός ισχυρού θεοκρατικού συστήματος αποτέλεσε την καλύτερη εγγύηση για την εναρμόνιση των σχέσεων μεταξύ της θεότητας, των επρόσωπων της, της άρχοντας τάξης, γενικά, και των υπηρόων.

Απογή των ανακτόρων της Ζάκου. Αριστερά η κεντρική αυλή και δεξιά η αίθουσα τελετών, συνεστιάσεων και οι χώροι του Ιερού, τον Αρχείον και τον θραπορφύλακον (φωτ. Δ. Γαρουφαλής 1988).

